

Széphalmi keresztút

1. Pilátus halálra ítéli Jézust

Megértelek, Pilátus! Mi mást is tehetett volna? Ha felmentesz, népem vezetői máris rohannak Rómába, bárhogy utálják is egyébként a császárt, és bevádolnak, hogy futni hagyta egy Róma-ellenes lázadót, és ezzel veszélyeztetted a Birodalom épségét, te pedig veheted a kalapot, és ehedet a száműzöttek keserű kenyerét valamelyik kopár provinciában. Sokan nyilván így is fogják gondolni. Mármint hogy inkább mentetted a bőrödöt, és keresztre küldtél engem. De te aligha gondoltál kizárólag önmagadra. Bizonyára tekintettel voltál feleségedre és gyermekeidre is, továbbá mindazokra a rokonokra, barátokra, hivatalnokokra meg összes hozzátartozóikra, akik neked köszönhetik felemelkedésüket, és bukásod őket is bajba sodorta volna. S akkor még nem is említettük a legfontosabbat; azt, hogy felelősségtudattal bíró államférfiként nem kockáztathattál egy véres népfölkelést. Persze aligha a lemészárolandó zsidók és családjaik várható szenvedése rettentett el, s talán – ki láthat beléd? – saját zsoldosai élete sem olyan túl fontos neked. De hát egy ilyen háború annyi gonddal-bajjal jár, aztán sosem lehet tudni, mivé fajul, a lázadás tüze áterjed a környező provinciákra is, és főhet a császár feje. Nagyon is érthető, ha úgy találtad: egy önjelölt zsidó messiás nem ér meg ennyi kockázatot.

2. Jézus vállalra veszi a keresztet

Hiba lenne, ha azt hinném, hogy egyedül Pilátus hozta meg az ítéletet. Nem, nem. Olyannyira nem, hogy akár azt is gondolhatnám: Pilátus csak annyi volt, mint az ítéletet hordozó papíron a pecsét. Népem vezetőinek izzó gyűlölete, és főleg Kaifás hidegen számító gyűlölete nélkül talán sosem kerültem volna Pilátus elé. Ki tudja? De hát megértem Kaifást is. Nem könnyű egy főpap élete. Különösen egy megszállt országban nem, ráadásul olyan országban, ahol vallás és politika a legszorosabban összefonódik. Mit tudják azt az egyszerű hívek, micsoda egyensúlyozó művészetre van szükség az egyház kormányzásához... Nem véletlenül érvelt azzal a főtanácsban, hogy inkább vesszen egyetlen ember, semmint az egész nép elpusztuljon egy Róma-ellenes lázadásban. Senki sem mondhatja majd, hogy önző szándékok vezérelték. De ez csak a dolgok egyik fele. Bizonyára teljes szívéből átélte azt is, micsoda felelősség terheli – nem ám a nép, Pilátus, a császár vagy más földi halandók, hanem egyenesen Isten előtt a hit tisztaságáért. Az igazat megvallva, nagyon is jól érzékelted, hogy amiket én hirdetek, az fenekestül felforgat minden józan elképzelést Istenről, hitről, vallásról, s ha az emberek mindezt komolyan veszik – amitől persze nem kellett volna tartania –, akkor hamarosan bezárhatja a Templomot és annak összes intézményeit, mert vége lesz mindannak, amit a vallás jelent, mióta világ a világ. Hogyan is engedhetett volna szabad utat ilyesminek?

3. Jézus először esik el a kereszttel

Persze, nemcsak népem vallási vezetői miatt estem most el. Az effajta elítélésekhez, mint az enyém is, nem elég a hatalmi felelősségtudat, nem elég az Isten előtti felelősség súlya, és kevés a nép örök üdvösségéért meg földi boldogulásáért érzett felelősség is. Ideológiára is szükség van hozzá. Ahhoz meg szakértelemre. És valljuk meg, azzal sem Pilátus, sem Kaifás nemigen rendelkezik. Erre vannak az írástudók. Ők szolgáltatták a szakvéleményt. Ők járatosak az írásokban, ők vélik tudni, mi az, ami Istentől való, és mi az, ami nem. Ők szaglászta három éve folyton a nyomomban, ők keresték a kákán is a csomót. Nincs a földön árulás, amelynek mélyén ne az ő árulásuk húzódna meg. De őket is meg kell értenem. Óriási a csábítás. Kevés olyan bizsergető érzés van az életben, mint amit ők érezhetnek, amikor arra gondolnak, hogy

íme, mi Isten útjainak ismerői, titkainak szakértői vagyunk, ráadásul nem holmi próféta megérzés, vagy pláne hatalmas kinevezés alapján, hanem a tárgyilagos értelem jóvoltából. Mit számít ehhez képest az e világi tudományok ismerőjének lenni? De nemcsak ezért kell megértenem őket. Hanem azért is, mert vakok. Világtalanok vak vezetői. Nem látják, hogy egész szakértelmük csupán évezredes hiedelmek kétségtelesen ügyes, ám nem kevésbé szörszálhasogató boncolgatása. Nem látják, hogy lenyűgöző fejtegetéseiknek és következtetéseiknek éppen csak alapja nincsen. Tulajdonképpen szerencsésük van. Ha házak, paloták építésére adták volna a fejüket, azok már rég összeomlottak volna.

4. Jézus fájdalmas anyjával találkozik

Téged is megértelek, Anyám! Pedig te nem értesz engem. Sosem is értettél. Akkor sem értettél, amikor 12 évesen, megmagyarázhatatlan vonzalomtól indítva ott maradtam Atyám házában. Azt kérdezted, miért tettem azt veled és apámmal. Mintha csak a bosszantani akartalak volna titeket. És húsz évvel később sem értettél. Kánában sem, és azután sem, amikor tanítva és gyógyítva jártam a falvakat. Hitelt adtál testvéreim véleményének, hogy elment az eszem, nem vagyok beszámítható, s eljöttél velük, hogy hazavigyetek, mint egy kisgyereket, akinek még gyámságra van szüksége. De én mégis megértelek. Melyik anya az, aki ilyen sorsot képzel el a fiának? Melyik anya ne érezné úgy ebben az órában, hogy az ő fejét szúrja a töviskorona, az ő vállát nyomja a kereszt, az ő arcát rondítják a köpések? És melyik anya lelkét ne égetné a szégyen, hogy ilyen fiat szült, akit bűnözők társaságában fognak hamarosan fölakasztani! Ráadásul te nem is vagy csupán egy anya a sok közül. Te egészen különleges álmokat szövögettél rólam, mikor még meg sem születtem. Azt beszéllek, néhány hetes magzat koromban idős rokonunknál, Erzsébetnél jártál, s elujjongtad neki, hogy reményeid szerint én leszek az, aki által az Úr nagyszerű dolgokat művel majd, uralkodókat tisztít le trónjukról, fölemeli a megaláztatottakat, és nagygyá teszi népünket, amint megígérte atyáinknak. Ehelyett a vesztőhelyre kell elkísérned. Ki csalódhatott nálad nagyobb?

5. Kirénei Simon átveszi Jézus keresztjét

Ez igazán kedves lenne tőled, Simon, ha önként vállaltad volna. De hát láttam, hogy történt. Egyszerűen kirángattak az erre járó bámészkodók sorából, és vállaidra rakták a gerendát. Nem kérdezték, van-e kedved hozzá, bírod-e. Ez nem az a társaság, ahol kíváncsiak az ember igényeire. Rólam is csak azért vették le, mert nem akarják, hogy még az úton kidőljek, és elkerüljem a kivégzést. Hová lenne akkor a példa-statuálás? Te persze nem tiltakoztál. Nem kockáztattál az amúgy sem kellemes cipelés mellé még néhány pofont vagy korbácsütést is, amivel gyorsan jobb belátásra térítettek volna. Megértelek. Az ember ballag hazafelé a mezőről, háta mögött nyolc-kilenc órai kapálással a tűző napon, ráadásul itt Jeruzsálem környékén meglehetősen köves is a talaj – aztán egyszer csak római katonák ragadják meg, és kényszerítik egy kis keresztthordozásra. Az ember pedig már a vacsorára gondolt, ami hagyján, de eszébe jut a családja, két szép szál fia, derék leányai, és egyértelmű, hogy most nincs helye se okoskodásnak, se finnyáskodásnak, elemi érdeke, hogy minél gyorsabban és minél olcsóbban túl legyen ezen a kalamajkán, ha már épp őt kellett kiszemelnie a sorsnak arra, hogy belesodródjon a nagyok dolgába. Nem, nem. A kisember csak tartsa távol magát a történelemcsinálóktól. S ha mégis odakeveredik, tegye azt, amit mondanak neki. Ha élni akar. Megértelek. Akarhat-e mást?

6. Egy asszony megtörli Jézus arcát

Jó hogy eljöttél. Jó, hogy engedted a jóság csábításának. Otthon is maradhattál volna. Senki nem kérhette volna számon. Az ilyesmire nincsen se törvény, se parancs. Hivatkozhattál volna a rengeteg házi munkára, az éhes gyerekekre, mogorva férjre, a mosatlan ruhák hegyére. Vagy arra, hogy küszöbön a szombat, kellően és illően elő kell készítened. Vagy nincsen férjed? Meghalt? Elhagyott? Gyerekeid sincsenek? Találhattál volna akkor is kellemesebb elfoglaltságot. Mindig akadnak ráérő szomszédasszonyok, akik szomjasak a legfrissebb pletykákra, vagy viszonzás reményében készek sajnálkozni sorstársukon. Egy kivégzési menetet elkísérni nem kéjutasítás. Ámbár! Sokaknak jó szórakozás. Egy kis változatosság a hétköznapiok léleknyomorító unalmában. Hetekig lesz miről beszélniük. De te nem tartozol azok közé. Ők sápitóznak, szörnyülködnek vagy röhögnek, és tisztos távolból latolgatják esélyeinket, kibírjuk-e a dombtetőig. Te itt lépdelsz mellettünk testközben, beszívod izzadságunk szagát. Vízestömlő van nálad, meg törölködő, és lesed az alkalmas pillanatot, amikor jóságod célt érhet. Jó, hogy letörölted arcomról a vért és verejtéket. Milyen boldog tud lenni a test, ha csak néhány pillanatra is, ha csak leheletnyit is enyhülnek fájdalmai. Ha mégis szültél volna, hát tudhatod. És a lélek! Miért is van, hogy egyetlen korty víz, egy kézmozdulat, egy durva szövésű kendő súrolása el tudja hitetni veled, a mindent beborító gonoszság csak látszat, s létezik egy másik világ, valóságos, túl e látszatokon? Jó, hogy eljöttél. Jó, hogy engedted a jóság csábításának. Tudod-e vajon, hogy téged a legkönyebb megértem?

7. Jézus másodszor esik el a kereszttel

Nemcsak Pilátus, nemcsak Kaifás, nemcsak az írástudók miatt jutottam ideig. Benne van ebben valahogy egész népem is. A sokaság, amely annyira lelkesedett értem. A kafarnaumiak, akik gyógyításaimat látva szívesen vették volna, ha örökre náluk maradok, s szinte erőnek erejével marasztaltak; a Betsaida környékiek, akikkel megosztottam kenyeremet, s akik erre maguk is megosztották sajátjukat a nélkülözőkkel, és annyira fölbuzdultak, hogy egyenesen királlyá akartak tenni; s a jeruzsálemiek, akik élvezettel hallgatták az írástudókkal folytatott vitáimat, s még nagyobb élvezettel nyugtázták, amikor azok alulmaradtak; és a többiek is mind, akik ámultak tanításomon, sírtak örömlükben a gyógyulásokon, s nem egyszer mondogatták, lám, mindent jól tesz. Boldogan fogadták, amit tettem értük. De ennyivel meg is elégedtek. Tanításomat nem követték, a hatóságok képviselőivel kialakult számtalan összetűzésemben nem emeltek szót értem. Lassanként mind el is tűntek. Így aztán Kaifáséknak, bár egy kicsit tartottak a néptől, nem nagyon fáj a fejük, nem kellett tömeges rokonszenv-tüntetéssel számolniuk, sem attól tartaniuk, hogy tiltakozásul kiürülnek a zsinagógák, vagy nem lesz kinek meggyújtani a Templom áldozati tűzét. De hát megértem az embereket. Amit csináltam, kicsit szebbé, kicsit színebbé tette az életüket; örültek is neki, hogy ne örültek volna. De tévedhetetlen ösztönnel megérezték, hogy egyúttal fenyegetem is az életüket; legalábbis azt, amit ők az életnek tartanak. Miért is tartottak volna velem? Senki sem ellensége önmagának.

8. Jézus megfeddi a jeruzsálemi asszonyokat

Jeruzsálem leányai! Kirénei Simonhoz hasonlóan ti is úgy vonultok majd be a történelembe, mint a részt vevő szeretet mintaképei, akik utolsó útján bátran megsírtak egy ártatlannal elítélt embert, és arról fognak majd beszélni, hogy én megvizsgáltalak titeket. De ti is tudjátok, én is tudom, hogy nem erről van szó. Népünk szokásai szerint a siratóasszonyok hozzátartoznak a temetési menetekhez, s azonkívül a rómaiak engedélyezik is, hogy jámbor asszonyok enyhítsék a kivégzésre hurcolt elítéltek kínjait. A siratóasszonyok dolga az, hogy sirjanak, s egy törölködő vagy egy korty ital odanyújtásához nem kell különösebb hősiesség. Még azt is mondhat-

nám, ravaszul visszaéltetek a helyzettel. Hangos, túlságosan is hangos sírásotokkal tüntettetek a halálra ítélték mellett és Róma ellen, mely brutálisan végez az ellenállási harcosokkal, amint a velem együtt kivégzendő zelóták sorsa mutatja. Persze, énám csak ráfogták a felségárulást. Mi sem állt távolabb tőlem, mint bármilyen indítékból vagy bármilyen szent cél érdekében fegyvert fogni. Legyen az akár a haza sorsa is. Mégis így bánna velem. S ha a megszállók így vetik tűzre a zöldellő fát, hogy fognak bálni az elszáradttal? Veletek és gyermekeitekkel. Veletek, akik az áldozatok siratásának ürügyén titokban hitet tettetek a szent háború mellett. Megértem, hogy szabadon akartok élni, és megértem, hogy csak ilyen burkoltan mertek tiltakozni Róma ellen. De sajnállak titeket. Ezért mondom: amíg nem késő, addig gondoljátok meg, milyen szenvedélyek fűtenek titeket.

9. Jézus harmadszor esik el a kereszttel

És a tanítványaim is benne vannak valamiképpen ebben az elesésben. Ebben a keresztútban. Nemcsak Júdás, aki a hatóság kezére játszott, és nemcsak Péter, aki azt sem tudja, hogyan határolódjon el tőlem. A többiek is mind, akik elfutottak. Ők, akik legszűkebb baráti körömhöz tartoztak. De a tágabb körbe tartozók is. Akik nem árultak el, nem tagadtak meg és nem futottak el. De meg sem vallottak. Ki sem álltak értem. Vagy csak ideig-óráig, míg igazán forró nem lett a talaj. Ámbár, ami azt illeti, megértem őket. Fialalok, előttük az élet. Vagy már nem is annyira fiatalok, de feleségük van, családjuk van. Miért rohantak volna vesztükbe egy ilyen álmodozó kedvéért? Pusztá eszmékért, melyek amúgy sem valósulhatnak meg soha? És különben is, mit érhetek volna el azzal, ha kiállnak és azt mondják, nézd, Kaifás, nézd, Pilátus, mi is itt vagyunk! Ez az ember a mi barátunk, mi hozzá tartozunk. Mi tudjuk, hogy ártatlan. De ha mégis elveszejted, ölj meg minket is! Mire mentek volna ezzel? Pilátus nem széplélek, egy tucattal több vagy kevesebb kivégzett felségáruló, az ő szemében nem oszt és nem szoroz. S ha lettek volna ötvenen? Vajon vállalja-e Pilátus akkor is a tömegmészárlást, és kockáztatja-e azzal a valódi népfölkelést? Nem jutott volna-e Kaifás okfejtésének ellenkezőjére, mondván, inkább fusson ez az egy ember, mint hogy fellázadjon a provincia? De lám, még a Koponyák hegyén is álmodozom. Tényleg nem csodálkozhatom, hogy már egészen egyedül vagyok.

10. Jézust megfosztják ruháitól

Megértem, hogy ennek is így kellett lennie. Hogy az emberi közösség végül is mindenemtől megfoszt és teljesen kivet magából, ahogy ezt pontosan és félreérthetetlenül jelképezi a lemeztelenítés. A jelkép után persze mindjárt jön majd a valóság is, amikor odaszögeznek a kereszterendához, aztán a magasba emelnek. Lábam se érje a földjüket! Hogy is járhatna volna másképp? Az emberi léleknek törvényei vannak, ahogy az emberi együttélésnek is megvannak a maga törvényei. Évezredes, évtizezredes, megszentelt törvényei. Hogyan is képzelhettem, hogy jövök majd én, fittyet hányok ezeknek a törvényeknek, feje tetejére állítom mindazt, ami az emberek szemében szép és jó és szent, ők pedig boldogan követnek, és lelkesen a fejük tetejére állnak? Hogyan is hihettem, hogy a kézzelfoghatótól, a megeghetőtől, az elfogyaszthatótól föl fognak emelkedni a szellem ritka levegőjű magaslataira; hogy a minél többet szerzés helyett egyszer csak a minél többet ajándékozást fogják vonzónak találni; hogy saját biztonságuk megteremtése és növelése helyett odafordulnak a valóban kiszolgáltatottakhoz és fölkarolják őket; hogy a határt nem ismerő önsajnálattal helyett majd megsajnálják bajban lévő embertársaikat; hogy a pusztá létezésnél többre fogják tartani a tartalmas és értelmes létezést? És végképp hogyan várhattam el, hogy lehetségessé váljon a lehetetlen, és természetesnek tartsák a természetellenest: hogy semmibe vegyék a halált? Hogy megértsék: halál nincs, mert amit ők annak tartanak, az csak a halál látszata, átmenet, pászka, belépés az élet teljességébe.

11. Jézust keresztre feszítik

Sintérmunka, amit csináltok. Híretekhez méltóan brutálisak vagytok és könyörtelenek. És szakszerűek. Rutinosak. És kellően közönyösek. Ha majd végeztetek, testvériesen megosztotok ruháimon, melyek szokás és jog szerint megilletnek titeket; jól is jön egy kis kiegészítés a nem túl fényes zsold mellé. Egybeszótt köntösömrre meg majd sorsot vettek, ebből ne legyen harag. Aztán leheveredtek a földre, s őriztek engem meg a másik kettőt, kockázással is múltatva az időt. Sokan azt gondolják rólatok, szörnyetegek vagytok. Ti azt mondjátok, ez is csak egy szakma. Az embernek valahogy meg kell élnie. És mit csináljon az ember, ha nem ért máshoz, csak a gyilkoláshoz? Különböznél is. Szép, nem szép, ezt is meg kell csinálnia valakinek, amíg az emberek a felséges császártól az utolsó rabszolgáig úgy gondolják, hogy a világban rendnek kell lennie. Ha így gondolják, ne legyenek finnyások akkor se, ha olykor-olykor néhány csont törik, s egy kis vér folyik. Vagy éppen sok... De azt hiszem, én meg tudlak érteni titeket. Bár nem ismerem éltetek történetét, nem nehéz elképzelnem, hogy miután elhagyátok anyátok méhét – vagy már előbb is? –, annyi brutalitás és könyörtelenség ért titeket, testben-e vagy lélekben, egyre meg, vagy legjobb esetben is annyi közöny, annyira nem számított senkinek, vagytok-e vagy sem, s ha igen, kik is vagytok, olyannyira csak a hétköznapi rutin tárgyai voltak, hogy nincs mit csodálkozni azon, ha felnővén ide jutottatok.

12. Jézus átadja Atyjának az élet leheletét

Itt vagy hát karnyújtásnyira, te, akit úgy hívnak, halál! Téged sem nehezebb megértenem, mint bármi mást, vagy bárki mást. Te is csak egy vagy a végtelen élet számtalan jelensége közül. Nem vagy kevésbé természetes és szép, mint születés, első önálló lépéseink, vagy az első rügyek a fügefán, a mandula korán kibomló szirmai, a gránátalma ízei, a sajtóból kicsordogáló must kéksége, a madarak hajnali dalai, a kiscsikók rohangászása a tavaszi fűvön, a bárányfelhők – vagy felhőbárányok? – kergetőzése az égen, a kisgyerekek másvilágot tükröző tekintete és magafelejtő játéka, az ifjúság ereje, vágyai és reményei, a szerelem, a társra találás és az ölelés, a tavon ringó halászbárka, a gyalupadról röpködő faforgácsok, a műhelybe behallatszó gyereksírás, a jól illeszkedő iga és a kézre álló kapanyél, birkáink bőséges szaporulata, a tűzhely lángjai és a készülő vacsora illata, a szívet vidámító kancsó bor, az alkonyi beszélgetés, a szomszédból idehallatszó lant pengése, az elülő tyúkok, a kezdődő éjszaka neszei, ikertestvéred: az alvás, aztán az újra felkelő nap, az újrakezdődő gondok és fájdalom, a ránk törő, majd megintcsak továbbálló betegség, az eszelősök borotvaél-tánca valóság és képzelet között, gyerekeink eltévelyedése, a csapdába esett nyulak szemében a megtört fény, a galileai tenger háborgása vagy az évi termést elverő jégeső, a rablók késének villanása és nyomában a rekedt sikoly, a magukra hagyott öregek vállának tétova megereszkedése, a sírba szállók szemsugarának utolsó pásztaí s a tüdejükben rekedt búcsúóhaj...

13. Jézust leveszik a keresztről

Ti persze most mind azt gondoljátok, halott vagyok. Nem baj. Mozdulatlanságom mögött én látlak, hallak titeket. Téged is, József, téged is, Nikodémus! Kicsit későn kaptatok ugyan bátorságra, de ne gondoljátok, hogy ezt nem tudom értékelni. A kevés is valami. Mint ahogy azt is megértem, miért csak most vállaljátok a közösséget velem. Nem könnyű a gazdag, tekintélyes emberek helyzete, különösen ha vezető testületek tagjai. Annyiféle elgondolásra, emberre, ügyre és érdekre kell tekintettel lenniük, ha tetszik nekik, ha nem! Sajnos nem engedhetik meg maguknak azt a fényűzést, hogy a szívükre hallgassanak. Hová is jutnának, ha komolyan vennék egy ágrólszakadt vándortanító első pillanatra szépnak tű-

nő, ám annál valószínűlenebb elképzeléseit, már ami a szegények fölkarolását, a vagyon megosztását, a feltétlen megbocsátást, az erőszak elvetését, a kiváltságokról lemondást – úgymond a testvériséget illeti? Kiesve megszokott helyükről és szerepükből, hogyan is élhetnének a megszokott életszínvonal alatt, a megszokott barátok és társadalmi kapcsolatok nélkül, a megszokott megbecsülés és tekintély híján, a megszokott biztonságot nélkülözve? Kitehetnék-e mindennek családjukat, gyermekeiket? Nem is szólva arról, kiszolgáltathatják-e a rendezett emberi közösséget a tervszerűtlenségnek, a hozzá nem értésnek, a céltalanságnak, az egymásnak ellentmondó elképzelések tömegének, a kiszámíthatatlanságnak, a létbizonytalanságnak? A káosz. Vállalhatnák-e mindezért a felelősséget?

14. Jézust sírba fektetik

Eltemettek, és ez is érthető. Bár korántsem magától értetődő. Szerencsém volt. Sürgette őket a szombat, le kellett venniük a testeket. Különböznél is, ki tudja, talán a sakálók és keselyűk gyomrában kötöttünk volna ki. És szerencsém volt, hogy József elkérte a testemet, különben alighanem engem is csak behajítottak volna egy gödörbe. Így azonban, ha kissé kapkodva is, de eltemettek, szokás szerint. Mármint az előkeelő, gazdag József családjában dívó szokás szerint. Bizony, nem hiába mondják, hogy a szokás nagy úr. Talán a legnagyobb? Hiszen, ahogy láttam, az embereket leginkább szokásaik vezérlik. Az örökölt, közös szokások, meg a maguk egyéni kis szokásai. Szokásból dolgoznak, szokásból szerveznek, szokásból házasodnak, szokásból szülnék és nevelnek gyerekeket, szokásból járnak a zsinagógába, vagy kerülnek el azt, ki-ki a maga szokása szerint. Szokásból gyűlölködnek, mert megszokták, hogy bizonyos helyzetekben úgy szokás, s néha már-már azt hittem, örülni is csak szokásból örülnek, mert más helyzetekben meg azt diktálja a szokás. Persze a szokások változnak, de ezt nemigen veszik észre, mert pillanatnyi szokásaikat mindig természetesnek tartják, nem kevésbé, mint amennyire természetellenesnek mások szokásait; így aztán szokásaik miatt csaknem mindig mindenki hadban áll a másikkal. Ami engem illet, kiléptem szokásaikból. Ahogy gondolkodni szoktak, ahogy beszélni szoktak, ahogy cselekedni szoktak. Eleinte csodálkoztam elenségességükön. Most már nem csodálkozom, hogy szokásuk szerint eltettek láb alól.

15. ...

Itt vagyok most még két világ határán. Amim volt, már nincs, amim lesz, még nincs. Amim van, az csak a megértés.

Megértem, hogy Pilátus több okból is úgy gondolta, nem kockáztathat egy zendülést. Megértem, hogy Kaifás felelősnek érezte magát népe hitének tisztaságáért. Megértem az írástudók becsvágyát és büszkeségét. Megértem anyám álmait és csalódottságát, megértem szenvedéseit. Megértem, hogy Simon élni akart, hát nem okoskodott és nem finnyászkodott. Megértem az ismeretlen asszonyt, hogy szívében utat engedett a jósnak. Megértem népemet, hogy csak az kellett nekik tőlem, ami megenyhítette sorsukat. Megértem a jeruzsálemi asszonyok szabadságvágyát és ravasz tüntetését. Megértem tanítványaim röghöz kötöttségét, s hogy nem rohantak a falnak furcsa álmaimért. Megértem a kivégző osztag hideg brutalitását, közönyükben a kristályos kétségbeesést. Megértem József és Nikodémus kényelemföltését, de késői bátorságukat is. Megértem a természet törvényeit, és megértem az emberi közösség törvényeit, megértem még a szokásaikat is. Mindent megértek, és mindenkit megértek. Megértem az életet. És megértem a halált.

Vajon megért egyszer majd engem is valaki?

Vagy te értesz engem, Atyám?

Istenem, Istenem! Miért hallgatsz?